บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบบรรยาย (Descriptive research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการทารกของมารดา และศึกษาความสัมพันธ์และอำนาจทำนายของการรับรู้ประโยชน์ การรับรู้อุปสรรค การรับรู้ความสามารถของตนเอง และความรู้สึกทางบวกกับพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการทารกของมารดา ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สรุปเนื้อหาสาระสำคัญ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยนำเสนอเป็นลำดับดังนี้

1.พัฒนาการของทารกวัย 0-2 เดือน

- 1.1 ความหมายของพัฒนาการ
- 1.2 หลักการพัฒนาการ
- 1.3 พัฒนาการทารกวัย 0 - 2 เดือน

2.พฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการทารกของมารดา

- 2.1 ความหมายพฤติกรรม
- 2.2 พฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการทารกของมารดา
- 2.3 การประเมินพฤติกรรม

3.ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการทารกของมารดา

- 3.1 การรับรู้ประโยชน์
- 3.2 การรับรู้อุปสรรค
- 3.3 การรับรู้ความสามารถของตนเอง
- 3.4 ความรู้สึกทางบวก

4.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. พัฒนาการของทารกวัย 0- 2 เดือน

1.1 ความหมายของพัฒนาการ

พัฒนาการเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพหรือประสิทธิภาพของการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของร่างกาย (นัยพินิจ คชภักดี, 2542) พัฒนาการเป็นกระบวนการของการเรียนรู้ทางวุฒิภาวะ (สุรัตน์ สิรินนทกานต์, 2537; Hurlow, 1995) เป็นกระบวนการที่มีความละเอียด ซับซ้อนต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่การปฏิสนธิ และสิ้นสุดเมื่อเสียชีวิต (Ashwill & Droke, 1997)

คำว่าพัฒนาการ เป็นคำศัพท์ที่มีการใช้แพร่หลายและการนิยามคำจะเป็นลักษณะที่มีความหมายเป็นบวก ได้แก่

Janice (2002: 7) กล่าวว่าพัฒนาการ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากส่วนที่มีความสำคัญมากไปส่วนที่มีความสำคัญน้อยและจากการทำงานที่ซับซ้อนน้อยไปหาการทำงานที่ซับซ้อนมากกว่า

Murray (1996: 55-56) ให้แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการ หมายถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพและปริมาณของเด็กตั้งแต่แรกเกิดเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเฉพาะแต่ละบุคคลมีความสม่ำเสมอและมีการเปลี่ยนแปลงแบบเพิ่มมากขึ้นตามอายุ สามารถแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ พัฒนาการทางด้านร่างกาย พัฒนาการทางด้านสติปัญญา และพัฒนาการทางด้านอารมณ์ และสังคม

Lewis (1996: 28) ให้ความหมายของคำว่า พัฒนาการ คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างซับซ้อนของสิ่งมีชีวิต สามารถสังเกตได้จากการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่มีการดำเนินไปอย่างซับซ้อนของสิ่งมีชีวิต สามารถสังเกตได้จากการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่มีการดำเนินไปอย่างมีหลักการและเป็นขั้นตอน

Dewey และคณะ (1998: 27) ให้ความหมายของพัฒนาการว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการเริ่มต้นและดำเนินไปตามลำดับ ตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต

นิตยา คชภักดี (2542: 13) ให้ความหมายของพัฒนาการ ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านวุฒิภาวะ (maturation) ของระบบต่าง ๆ และตัวบุคคลทำให้เพิ่มความสามารถของระบบ หรือบุคคลให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น มีการเพิ่มทักษะใหม่และความสามารถในการปรับตัวต่อภาวะใหม่ของบุคคลนั้น

สุรัตน์ สิรินนทกานต์ (2537: 46) ให้แนวคิดของคำว่าพัฒนาการ หมายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่วุฒิภาวะทางหน้าที่และทักษะ ตลอดจนการปรับให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ได้แก่

1. พัฒนาการทางร่างกายเริ่มตั้งแต่การจำแนกชนิดเนื้อเยื่อในครรภ์ของทารกจนเกิดเป็นอวัยวะที่ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ในเวลาต่อมา

2. พัฒนาการทางสมองและสติปัญญา เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ทางระบบประสาทโดยแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมต่าง ๆ

3. พัฒนาทางอารมณ์และบุคลิกภาพเป็นรากฐานของความสามารถของบุคคลในการปรับตนต่อสิ่งแวดล้อม และสังคมต่อไป

จากความหมายของการเรียนรู้ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า พัฒนาการของเด็ก คือ การเปลี่ยนแปลงทางหน้าที่และทักษะของระบบต่าง ๆ ของร่างกายอย่างมีทิศทาง มีระเบียบแบบแผนและต่อเนื่อง เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพของร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอันเป็นผล เนื่องจากการเรียนรู้หรือจากประสบการณ์ของบุคคลจากสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดของเด็ก คือ บิดา - มารดา

1.2 หลักการพัฒนาการ (Principle of Development)

นงพะงา ลิ้มสุวรรณ (2541: 122-123) และผกา สัตยธรรม (2531: 3-9) ได้กล่าวถึงหลักพัฒนาการของมนุษย์ ดังนี้

1. พัฒนาการจะเป็นไปในลักษณะต่อเนื่องกัน (Continuity) หลังจากมีการปฏิสนธิแล้วจะเจริญเป็นตัวอ่อนและพัฒนาเป็นทารก เด็ก วัยรุ่น และผู้ใหญ่ในลักษณะที่ต่อเนื่องกัน

2. พัฒนาการจะพัฒนาไปตามขั้นตอนตามลำดับ (Sequence) ได้แก่ ทารกจะพลิกหงายพลิกคว่ำ คลาน นั่ง ยืน และเดิน ตามลำดับ

3. พัฒนาการจะพัฒนาตามทิศทางโดยเฉพาะ (Development Direction) เป็นไปตามกฎเกณฑ์ ดังนี้

3.1 กฎจากส่วนบนลงสู่ส่วนล่าง (The Cephalocaudal Law) มนุษย์จะพัฒนาที่ศีรษะ ลำตัว และปลายเท้า ตามลำดับ

3.2 กฎจากส่วนกลางสู่ส่วนนอก (The Proximodistal Law) มนุษย์จะพัฒนาจากส่วนนอกไปสู่ส่วนแขน และมือ ตามลำดับ

4. อัตราของพัฒนาการของแต่ละคนจะแตกต่างกัน (Difference Ratio) บางคนเป็นหนุ่มเป็นสาวเร็ว บางคนช้า

5. อัตราการพัฒนาการของแต่ละวัยแตกต่างกัน (Difference Age) อัตราพัฒนาการของวัยทารกอยู่ในอัตราสูงต่อมาจะค่อยๆ ลดลง และอัตราของพัฒนาการจะสูงอีกในวัยรุ่นและค่อย ๆ ช้าลงในวัยผู้ใหญ่ และวัยชรา ตามลำดับ

6. อัตราการเจริญเติบโตของอวัยวะของแต่ละคนจะแตกต่างกัน (Difference Organ) อวัยวะที่สำคัญที่มีอัตราการเจริญเติบโตแตกต่างกัน แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

6.1 การเจริญเติบโตของร่างกายทั่วไป (General type)

6.2 การเจริญเติบโตของระบบประสาท (Neural type)

6.3 การเจริญเติบโตของเนื้อเยื่อน้ำเหลือง (Lymphoid type)

6.4 การเจริญเติบโตของอวัยวะสืบพันธุ์ (Genital type)

7. อัตราการเจริญเติบโตของเด็กชายและเด็กหญิงจะแตกต่างกัน (Difference Sex)

มยุรี เพชรอักษร (2540: 2) ได้กล่าวถึงหลักการทั่วไปของพัฒนาการของเด็ก

1. พัฒนาการจะดำเนินไปตามแบบ

1) เป็นลำดับ (Orderly) เช่น พัฒนาการเริ่มตั้งแต่การปฏิสนธิระหว่างสเปิร์มกับไข่ จนเจริญไปเป็นระบบต่าง ๆ ของร่างกาย

2) สามารถทำนายได้ (Predictable) เช่น เมื่อเด็กอายุประมาณ 15 เดือน ควรจะเดินได้

3) มีลำดับขั้นแน่นอน (Sequential) เช่น จะต้องยืนได้ก่อนที่จะเดินได้

4) สามารถสะสมความสามารถเพิ่มขึ้นได้ (Cumulative) เช่นประสบการณ์ต่าง ๆ ในวัยเด็กจะส่งผลไปถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ในวัยผู้ใหญ่ได้

2. พัฒนาการของเด็กแต่ละคนจะช้า – เร็ว ไม่เท่ากัน

3. พัฒนาการของเด็กอาจมีปัจจัยจากบุคคลอื่น เช่น พ่อแม่คาดหวังในตัวลูกมากเกินไป

4. ในแต่ละช่วงอาจจะพัฒนาการอาจถูกเน้นไปทางด้านใดด้านหนึ่งและอาจมีผลมาจากสิ่งแวดล้อมหรือวัฒนธรรม

สรุป หลักพัฒนาการของเด็กคือ พัฒนาการจะเป็นไปตามแบบฉบับ มีแบบแผนโดยเฉพาะ มีการดำเนินอย่างต่อเนื่องไปตลอดเวลาอย่างมีลำดับขั้นตอน มีผลมาจากการสนับสนุนของสิ่งแวดล้อมและเป็นผลที่อยู่ภายใต้การควบคุมของพันธุกรรม

1.3 พัฒนาการของทารก 0-2 เดือน

Gesell (1974: 25) ได้แบ่งพฤติกรรมที่เด็กแสดงออกได้ 4 ด้าน เพื่อความสะดวกในการวัดพัฒนาการดังนี้

1) พฤติกรรมด้านการเคลื่อนไหว (Motor Behavior หรือ Gross Motor) เป็นความสามารถของร่างกายในการเคลื่อนไหว เป็นเครื่องมือชี้ถึงวุฒิภาวะ โดยพิจารณาจากการทรงตัวของศีรษะ การชันคอ การนั่ง การกำหยิบสิ่งของ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้เป็นเครื่องบ่งชี้ถึง

การเจริญเติบโตของระบบประสาทส่วนกลาง สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ (Gross motor development) ในการควบคุมการทรงตัวและเคลื่อนที่ (Balance in static position and locomotion) และการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อมัดเล็กของกล้ามเนื้อและมือ ที่ทำงานประสานกัน เมื่อทำกิจกรรมปรับตัวแก้ปัญหาต่างๆ (Fine motor and adaptive development)

1.1) พัฒนาการของการเคลื่อนไหวใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ (Gross motor development)

ในทารกแรกเกิด – 1 เดือน ทารกจะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมภายนอกครรภ์มารดา เพื่อความอยู่รอดของชีวิตเป็นส่วนใหญ่ เช่น การหายใจเองในอากาศ การขับถ่าย การดูดกลืน ทารกจะมีการเคลื่อนไหวแบบปฏิกิริยาสะท้อน (Reflexive response) ทั้งชนิดถาวร (Permanent Reflexes) และชนิดชั่วคราว (Temporary Reflexes) การเคลื่อนไหวแบบปฏิกิริยาสะท้อนต่างๆ จะเกิดเป็นวงจรซ้ำๆกัน ซึ่งช่วยให้ทารกเกิดการเรียนรู้ และตอบสนองต่อสิ่งที่อยู่ใกล้ชิด เช่น เมื่อวางทารกแรกเกิดบนอกของแม่ ทารกจะสามารถใช้การเคลื่อนไหวแบบปฏิกิริยาสะท้อนในการดูดนมแม่ โดยทารกจะมีการหันหาหัวนมมารดา และดูดนมมารดาโดยอัตโนมัติ

ในระยะ 1- 2 เดือน เป็นระยะที่ทารก เกิดการเรียนรู้จากการเคลื่อนไหวแบบปฏิกิริยาสะท้อนเกิดขึ้นซ้ำๆ จะค่อยๆเปลี่ยนการเคลื่อนไหวที่ควบคุมได้มากขึ้น เลียนแบบการเคลื่อนไหวหน้าตา และแสดงพฤติกรรมทางสังคมได้ เช่น การยิ้ม เลียนแบบการแลบลิ้นและอ้าปาก ต่อมามีการชันคอ หันศีรษะได้ ในท่านอนคว่ำ ทารกจะยกศีรษะขึ้นทำมุม 45 องศา เมื่ออายุ 2 เดือน ขาจะยืดตรงขึ้นจากเดิมที่โก่งงอมาก

1.2) พัฒนาการของการเคลื่อนไหวใช้กล้ามเนื้อมัดเล็ก (Fine motor and adaptive development)

เมื่อทารกมีความสามารถรับรู้ประสาทสัมผัสต่างๆมากขึ้น จะสนใจคนและสิ่งแวดล้อม การควบคุมกล้ามเนื้อที่ตาทำให้มองหา จ้องดูและมองตามได้ ในอายุ 1 เดือน ทารกจะมองตามสิ่งที่อยู่ใกล้และเคลื่อนไหวช้าๆ เป็นรัศมีประมาณ 30 – 60 องศา แต่ตาทั้งสองข้างอาจยังทำงานประสานกันไม่เต็มที่ มือกำแน่นแบบปฏิกิริยาสะท้อน ทารกอายุ 2 เดือน เห็นเหมือนมองเหม่อ มองเป็นรัศมีประมาณ 60 - 90 องศา Visual acuity 20 / 400 – 20/600 โดยมองตามอย่างราบรื่นจนข้ามจุดกึ่งกลางด้านหน้าของตนเองได้ ตาทั้งสองข้างทำงานประสานกันดีขึ้นและประสานได้ดีหลัง 2 เดือน มือที่กำหลวม ๆ แบบปฏิกิริยาสะท้อนสามารถถือของชิ้นเล็กๆ เป็นเวลาสั้น ๆ ได้ ชอบเอามือเข้าปาก ทารกสนใจจ้องมองสีที่ตัดกันมากกว่าที่มีสีเดียว สนใจภาพโค้งมากกว่าเส้นตรง ทารกแรกเกิดจะมองเห็นหน้าแม่โดยเฉพาะส่วนที่สีตัดกันคือผมกับวงหน้าภายใน 10 วัน (Shonkolt.JF, 2000)

ทารกอายุ 1 เดือน แสดงความสนใจที่จะจ้องมองภาพที่มีรูปแบบเหมือนหน้าคนมากกว่าภาพเป็นอวัยวะต่างๆ อยู่ผิดที่ เมื่อให้ทารกมองภาพหน้าของคนเป็นลายเส้นที่ประกอบด้วย คิ้ว ตา จมูกและปาก ทารกจะรู้จักการจ้องมองภาพที่เหมือนหน้าคนมากกว่าภาพที่ประกอบสลับที่ ต่อเมื่ออายุ 2 เดือนเด็กจะเห็นสีต่างๆและชอบมองหน้าคน จากการศึกษาที่เน้นรูปแบบการจ้องมองหน้า พบว่า จุดสนใจบนใบหน้าของคนที่ทารกชอบมากที่สุดคือ "ตา" เมื่อใช้เครื่องมือที่ปรับภาพให้ชัดขึ้น และทดสอบโดยสังเกตการดูด พบว่าเด็กจะดูดแรงเมื่อเห็นภาพชัดขึ้น แสดงว่าเด็กไม่เพียงแต่เห็นหน้าเท่านั้น ยังมองในสิ่งที่สนใจ แยกแยะได้และเรียนรู้จะแก้ปัญหาตั้งแต่อายุน้อยๆ (นิตยา คชภักดี, 2543)

2)พฤติกรรมด้านการปรับตัว (adaptive Behavior) เป็นเครื่องมือบ่งชี้ถึงความสามารถในการประสานงานระหว่างระบบการเคลื่อนไหวกับความรู้สึก (Motor- Sensory Co – ordination) เช่น การประสานงานระหว่างตากับมือของเด็กในการใช้มือ (Co- ordination of eyes and hands in reaching and manipulation เมื่อมีสิ่งของผ่านหน้าหรือโมบายแกว่งบริเวณใบหน้าทารก ทารกใช้มือจับเชือก ทารกจะมีความสนใจของเล่นชั่วขณะหนึ่ง และเมื่อสั่นกระดิ่ง ทารกจะแสดงปฏิกิริยาที่สีหน้า มีการเปลี่ยนแปลงสีหน้า เรียนรู้การเปลี่ยนสีหน้า ซึ่งจำเป็นต้องฝึกให้ทารกรู้จักการแสดงสีหน้า บิดามารดาอาจแสดงสีหน้าให้ทารกเกิดการเรียนรู้

3) พฤติกรรมทางด้านการสื่อภาษา (language Behavior) เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงขั้นการเจริญของอวัยวะที่เกี่ยวกับการเปล่งเสียงและสมองส่วนที่ควบคุมการพูด นอกจากนี้พฤติกรรมทางด้านการสื่อภาษายังบ่งบอกถึงความสามารถในการแสดงออกถึงความต้องการของเด็ก โดยศึกษาจากความสามารถของเด็กในการแสดงออกถึงความเข้าใจและความสามารถในการเปล่งเสียงจนกว่าเด็กจะพูดได้รวมทั้งการเข้าใจเสียง คำพูด ตลอดจนอากัปกริยา (Body language) ทั้งนี้เป็นที่เข้าใจแล้วว่าอวัยวะรับเสียงจะต้องปกติ

ทารกแรกเกิดในช่วงเวลาที่ตื่นอย่างสงบจะได้ยินเสียงพูด และอาจหันหน้าไปในทิศทางของผู้พูดได้ อย่างไรก็ตามในรูหูส่วนนอกยังมีน้ำคร่ำอยู่จึงได้ยินเสียงไม่ชัด เสียงต้องดังกว่าธรรมดา ประมาณ 10-20 เดซิเบล ทารกได้ยินและจำเสียงพูดได้ตั้งแต่อายุ 2 - 3 วันหลังคลอด แสดงว่า ทารกรับรู้ เรียนรู้และจำได้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา ทารกจะหยุดการเคลื่อนไหวแขนขาเมื่อได้ยินเสียงหรือสะดุ้งเมื่อได้ยินเสียงดัง ทารกสนใจฟังเสียงพูดคุย อาจจะขยับตัวตามจังหวะ

ในช่วงเดือนแรกทารกจะเริ่มจากการส่งเสียงในลำคอคล้ายเสียงสระ เช่น อู อะ เมื่ออายุ 2 เดือน จะเริ่มมีเสียงสะอื้น เพิ่มมากขึ้น และเข้าใจจังหวะการการพูดคุยของบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดู บางครั้งเด็กอาจจะเริ่มส่งเสียงร้องที่บ่งบอกถึงความต้องการที่แตกต่างกันได้ เช่น ร้องเมื่อต้องการให้คนมาสนใจ หรือร้องเมื่อเกิดความไม่สุขสบาย เป็นต้น การส่งเสียงร้องที่แตกต่างกัน

เหล่านี้เป็นขั้นตอนที่มารดาต้องสังเกตและตอบสนองหรือสื่อสารกลับ เพื่อเป็นการเริ่มต้นช่องทางการสื่อสารให้กับทารก

4) พฤติกรรมทางด้านนิสัยส่วนตัวและสังคม (personal – Social Behavior) หมายถึง ความสามารถในการปรับตัวภายใต้อิทธิพลของภาวะแวดล้อมและสภาพแห่งความเป็นจริง เป็นการปรับตัวระหว่างบุคคลกับบุคคล เป็นการปรับตัวระหว่างบุคคลกับกลุ่ม โดยขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมประเพณีของสภาวะแวดล้อมที่เด็กดำรงอยู่และความสามารถของเด็กในการเรียนรู้เพื่อที่จะปรับตัว ต้องอาศัยปัจจัยการเจริญเติบโตภายในตัวเด็กเอง คือ ขั้นการเจริญของสมอง และระบบการเคลื่อนไหวซึ่งจะทำให้เด็กแต่ละคนมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ต่างกัน

ในทารก 0 - 2 เดือนนี้พฤติกรรมด้านนี้อาจยังไม่ชัดเจน แต่ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็น อีกประการเป็นการวางรากฐานของการพัฒนาให้มีระเบียบ มีกฎเกณฑ์ รู้จักอารมณ์ของตนเอง ลักษณะของทารกมีอิทธิพลต่อการเลี้ยงดูตอบสนองของมารดาให้มีใจชื่นชอบ เอ็นดู หรือรำคาญ ไม่อยากเลี้ยงเด็กที่ปรับตัวง่าย อารมณ์ดี ย่อมทำให้บิดามารดาสบายใจ เป็นสุขในการเลี้ยงดู ทารกใน 2 เดือนแรกอาจมีอารมณ์ตกใจ ด้วยการร้องหรือแสดงออกเมื่อถูกกระตุ้นภายนอกอย่างรุนแรงทันที เช่น มีแสงสว่างจ้า เสียงดัง ทารกจะร้องออกมาดังๆ การร้องของทารกเป็นการร้องเพื่อบอกความต้องการ เช่น หิว ไม่สบายตัว ปวด เจ็บ ทารกจะค่อยๆตอบสนองเสียงที่คุ้นเคยของบิดามารดาด้วยการหยุดร้องหรือส่งเสียงอ้อแอ้ในคอ

โดยได้ยกพัฒนาการของเด็กใน 2 เดือนแรกดังนี้

พฤติกรรมด้านการเคลื่อนไหว ทารกสามารถคว่ำบนโต๊ะ ยกศีรษะเคลื่อนไหวจากโต๊ะ 2- 3 นิ้ว จับนั่งแล้วศีรษะโยกไปข้างใดข้างหนึ่ง เมื่อนอนคว่ำทารกสามารถยกขึ้นในท่าคว่ำศีรษะห้อยลง

พฤติกรรมด้านการปรับตัว ทารกสามารถมองตามของที่แกว่งผ่าน สามารถใช้มือจับเชือกได้ สนใจของเล่นชั่วขณะหนึ่ง เมื่อสั่นกระดิ่ง จะแสดงปฏิกิริยาที่สีหน้า

พฤติกรรมด้านภาษา ทารกสามารถยิ้ม แสดงความสนใจผู้อื่น มองดูสิ่งต่าง ๆ อย่างมีความสนใจ ออกเสียงในคอ เสียงสระ เช่น เอ อา อู เป็นต้น

พฤติกรรมด้านนิสัยส่วนตัวและสังคม ทารกสามารถแสดงอารมณ์ทางสีหน้า มองตามบุคคลที่เคลื่อนไหว สนใจสิ่งรอบ ๆ ข้างทุกอย่าง

2. พฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการทารกของมารดา

2.1 ความหมายของพฤติกรรม

พฤติกรรม (Behavior) หมายถึง กิริยาอาการแสดงออกทุกรูปแบบของสิ่งมีชีวิตเพื่อตอบสนองต่อ สิ่งเร้า ทั้งภายนอกและใน เป็นการแสดงออกที่เห็นได้จากภายนอก โดยรูปแบบของพฤติกรรมต่างๆ นั้นเป็นผลมาจากการทำงานร่วมกันของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม (เรียม ศรีทอง, 2542)

กลไกการเกิดพฤติกรรม คือ การที่พฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งจะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องประกอบด้วย

1. สิ่งเร้าหรือตัวกระตุ้น (Stimulus)
2. เหตุจูงใจ (Motivation) หมายถึง ความพร้อมภายในร่างกายก่อนที่จะแสดง

พฤติกรรมสุขภาพ (Health Behavior) หมายถึง กิจกรรมหรือการปฏิบัติใด ๆ ของปัจเจกบุคคลที่กระทำไปเพื่อจุดประสงค์ในการส่งเสริม ป้องกัน หรือบำรุงรักษาสุขภาพ โดยไม่คำนึงถึงสถานะสุขภาพที่ดำรงอยู่หรือรับรู้ได้ ไม่ว่าพฤติกรรมนั้น ๆ จะสัมฤทธิ์ผลสมความมุ่งหมายหรือไม่ในที่สุด (ลักขณา สกุลลิชเรสิมา, 2542)

พฤติกรรมสุขภาพ (Health Behavior) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพซึ่งเกิดขึ้นทั้งภายใน (Covert Behavior) และภายนอก (Overt Behavior) พฤติกรรมสุขภาพจะรวมถึงการปฏิบัติที่สังเกตได้และการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตไม่ได้ แต่สามารถวัดได้ว่าเกิดขึ้น (Green, M. 1986) พฤติกรรมภายในเป็นปฏิกิริยาภายในตัวบุคคลมีทั้งเป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่เป็นรูปธรรมซึ่งสามารถใช้เครื่องมือบางอย่างเข้าวัดหรือสัมผัสได้ เช่น การเต้นของหัวใจ การบีบตัวของลำไส้ พฤติกรรมเหล่านี้เป็นปฏิกิริยาที่มีอยู่ตามสภาพของร่างกาย ส่วนที่เป็นนามธรรมได้แก่ ความคิด ความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม เป็นต้น พฤติกรรมภายในนี้ไม่สามารถสัมผัสหรือวัดได้ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ เพราะไม่มีตัวตน จะทราบได้เมื่อแสดงพฤติกรรมออกมา พฤติกรรมภายนอกเป็นปฏิกิริยาต่าง ๆ ของบุคคลที่แสดงออกมาทั้งทางวาจาและการกระทำซึ่งปรากฏให้บุคคลอื่นเห็นหรือสังเกตได้ เช่น ท่าทางหรือคำพูดที่แสดงออกไม่ว่าจะเป็นน้ำเสียง สีหน้า

พฤติกรรมสุขภาพจำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. เป็นการกระทำ (Action) พฤติกรรมสุขภาพในลักษณะที่เป็นการกระทำ คือ การกระทำหรือการปฏิบัติของบุคคลที่มีผลดีหรือผลเสียต่อสุขภาพ

2. เป็นการไม่กระทำ (Non Action) ส่วนพฤติกรรมที่เป็นการไม่กระทำ คือ การงดเว้นไม่กระทำหรือการไม่ปฏิบัติของบุคคลที่มีผลดีหรือผลเสียต่อสุขภาพ

อาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมหรือกิจกรรมเกือบทุกอย่างของปัจเจกบุคคลจะส่งผลกระทบต่อสถานะสุขภาพทั้งสิ้น ภายใต้บริบทนี้เราอาจแยกพฤติกรรมของคนเราออกเป็นส่วนที่ทำไปโดยตั้งใจที่จะส่งเสริมหรือป้องกันสุขภาพ (ดังคำนิยามข้างต้น) หรือส่วนที่กระทำไปโดยไม่ตั้งใจที่จะหวังผลด้านสุขภาพ ตามความหมายที่นักวิชาการได้ให้ไว้

ดังนั้น พอสรุปได้ว่า พฤติกรรมสุขภาพหมายถึง การปฏิบัติหรือการแสดงออกของบุคคลในการกระทำหรืองดเว้นการกระทำในสิ่งที่มีผลต่อสุขภาพของตนเอง โดยอาศัยความรู้ความเข้าใจ เจตคติ และการปฏิบัติตนทางด้านสุขภาพด้านต่าง ๆ คือสุขภาพกาย จิตใจ/อารมณ์ และสังคม ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างสมดุล

พฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการทารกวัย 0 – 2 เดือนของมารดา

การส่งเสริมพัฒนาการทารก (Early Development) หมายถึง กระบวนการที่จะช่วยเหลือทารก ทั้งในรายปกติ หรือกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการมีพัฒนาการล่าช้าได้พัฒนาขึ้นอย่างเต็มศักยภาพทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา และคุณธรรม (รัชนี ลาชโรจน์, 2536)

พฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการทารก หมายถึง กิริยาอาการแสดงออกทุกรูปแบบของบุคคลที่แสดงออกให้เห็นได้จากภายนอก เพื่อตอบสนองและช่วยเหลือทารกให้มีการพัฒนาขึ้นอย่างเต็มศักยภาพทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา และคุณธรรม (นิตยา สอนสุชล, 2543)

พฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการทารก หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติของมารดาในการส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือเพื่อเพิ่มความสามารถของบุตรในการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อมัดเล็กและมัดใหญ่ การฟัง การออกเสียง การเข้าใจภาษา การมองเห็น การแสดงออกและการปรับตัวเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น (นัยพินิจ คชภักดี, 2542)

พฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการทารก หมายถึง การกระทำของมารดาในการสนับสนุนให้บุตรมีการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพในด้านร่างกาย สติปัญญา และคุณธรรม (Shonkoff, 2000)

พฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการทารกวัย 0 -2 เดือนของมารดา หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติของมารดาในชีวิตประจำวันต่อบุตรในการส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือเพื่อเพิ่มความสามารถของบุตรวัย 0-2 เดือนในการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อมัดเล็กและมัดใหญ่ การฟัง การออกเสียง

การเข้าใจภาษา การมองเห็น การแสดงออกและการปรับตัวเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น พฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการบุตรควร 4 ด้าน ดังที่กล่าวข้างต้น ดังนั้นมารดาต้องมีพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการบุตรให้ครบทุกด้าน ซึ่งแม้ว่าพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการบุตรจะต้องครอบคลุมพัฒนาการเด็กทุกด้าน แต่จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมหนึ่งๆ อาจส่งผลต่อพัฒนาการเด็กมากกว่า 1 ด้าน พฤติกรรมของมารดาควรประกอบด้วยการปฏิบัติต่อบุตรดังต่อไปนี้

พฤติกรรมของมารดาในการส่งเสริมพัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อมัดเล็กมัดใหญ่ โดยการที่มารดาใช้ของเล่นสีสดใสเขย่ามีเสียง แขวนโมบายสีสันสดใสขนาดใหญ่พอควร ในระยะทางประมาณ 8-14 นิ้ว หรือวางของเล่นหน้าทารก ยกของเล่นขึ้นลงในแนวดิ่ง ขยับซ้ายขวาเพื่อให้ทารกมองตาม กระตุ้นให้บุตรคว้าของเล่น หรือการที่มารดาใช้มือสอดใต้รักแร้บุตรแล้วประคองให้ยืนบ่อย ๆ อุ้มบุตรพาดบ่าในท่าคว่ำหน้า เมื่อบุตรนอนคว่ำมารดาควรยื่นหน้าเข้าไปใกล้ๆประมาณ 8- 14 นิ้ว หรือ 1 ฟุต แล้วค่อยๆขยับใบหน้าไปในทิศทางขึ้นลงซ้ายขวา พร้อมส่งเสียงพูดคุยเพื่อให้ทารกได้พยายามผงกศีรษะขึ้นและหันหน้าตาม หากมารดาต้องการให้บุตรนอนคว่ำไม่ควรใช้หมอนหนุนและเลือกที่นอนที่ไม่นิ่มจนเกินไป

พฤติกรรมของมารดาในการส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษา ได้แก่ การฟัง การออกเสียง การเข้าใจภาษา โดยการที่มารดาพูดคุยกับบุตรบ่อย ๆ โดยอุ้มให้ใบหน้าบุตรห่างจากใบหน้าของมารดาประมาณ 2 คืบ แล้วส่งเสียง อา ให้บุตรส่งเสียงอา ตาม มารดาควรพูดคุยด้วยเสียงสูงๆ เหมือนกำลังร้องเพลง ทำให้ทารกตอบสนองและสนใจได้ดีขึ้น มารดาควรพูดคุยกับทารกบ่อยๆ ผ่านกิจวัตรประจำวันที่ทำร่วมกัน เช่น อาบน้ำ กินนม ไม่ว่าจะทำอะไรให้บุตรก็ตามควรบอกบุตรทุกครั้ง เช่น จ๊ะเอ๋ หม่ำ และควรหลีกเลี่ยงสิ่งที่มาเบี่ยงเบนความสนใจ เช่น การเปิดวิทยุ/โทรทัศน์ จึงควรหามุมสงบในการเล่นหรือพูดคุยกับบุตร ใช้ของเล่นที่มีเสียง เพื่อกระตุ้นการได้ยิน เป็นต้น

พฤติกรรมของมารดาในการส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม ได้แก่ การแสดงออก การปรับตัวเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นๆ มารดาควรอุ้มบุตรไปพบปะผู้คน เพื่อนบ้านข้างเคียงหรือญาติมิตร เพื่อส่งเสริมให้ลูกมีการปรับตัวเข้ากับสังคม และเมื่อผู้คนรอบข้างรวมทั้งบิดามารดาเองได้คุยกับบุตร หยอกล้อบุตรบ่อย ๆ ก็จะทำให้บุตรมีอารมณ์แจ่มใสสังเกตได้จากการหัวเราะของบุตร การสั่นของเล่นที่มีเสียง หรือมีการแสดงสีหน้าให้ทารกเกิดการเรียนรู้ทารกจะแสดงปฏิกิริยาที่สีหน้า มีการเปลี่ยนแปลงสีหน้า ซึ่งจะเป็นการฝึกให้ทารกรู้จักการแสดงสีหน้า การเริ่มต้นการสอนวิธีการสื่อสารระหว่างบุคคลให้ทารก มารดาต้องสังเกตและตอบสนองหรือสื่อสารกลับ มีปฏิสัมพันธ์อื่น ๆ ร่วมไปด้วย ถ้าทารกไม่ได้รับการตอบสนอง ทำให้เกิดอารมณ์กระวนกระวาย ดังนั้นถ้าไม่มีสิ่งให้ทารกดูด ทารกจะไขว่คว้า ดูดนิ้วมือ เพื่อลดความเครียดและเกิดความเพลิดเพลินทันที ทารกที่ได้รับการสัมผัสที่นุ่มนวล การสัมผัสที่อบอุ่น การกอดรัดทำให้ผิวหนังของทารกได้รับการ

สัมผัสกับผิวหนังของแม่ ทารกจะรับรู้การสัมผัสได้ดี สิ่งเหล่านี้ทำให้ทารกมีอารมณ์แจ่มใส ร่าเริง (รัชนี ลาชโรจน์, 2536; นัยพินิจ คชภักดี, 2542; Dewey, K. 1980)

พฤติกรรมทั้งหมดนี้เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านการใช้กล้ามเนื้อมัดเล็กและมัดใหญ่ การได้ยิน การออกเสียง ความเข้าใจภาษา การมองเห็น การแสดงออกและการปรับตัว มีผลส่งเสริมให้ทารกมีพัฒนาการเป็นไปตามวัย งานวิจัยของบังอร ศุภวิทิตพัฒนา (2536) กล่าวถึงบทบาทของบิดามารดาในการส่งเสริมพัฒนาการของทารกไว้ว่าบิดามารดาควรส่งเสริมพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย ได้แก่ การใช้กล้ามเนื้อมัดเล็ก มัดใหญ่ และด้านสติปัญญา ด้านภาษา ได้แก่ การฟัง การออกเสียง การเข้าใจภาษา และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ได้แก่ การแสดงออกและการปรับตัวเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น ฉะนั้นการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการของมารกาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับทารก เพื่อให้ทารกมีพัฒนาการตามวัย

การประเมินพฤติกรรม

ในการประเมินพฤติกรรมโดยทั่วไป อาจทำได้หลายวิธี ดังเป็นตัวอย่างพอสังเขป (ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2536) ดังนี้

1.การสังเกต (Observation) เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ศึกษา โดยใช้ประสาทหูและตาเป็นสำคัญ การสังเกตเป็นวิธีการศึกษาพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด แล้วนำข้อมูลที่สังเกตนั้นไปอนุมานว่าบุคคลนั้นเป็นอย่างไร การสังเกตเป็นวิธีที่ใช้ได้ดีกับงานวิจัยที่ไม่อาจได้ข้อมูลจากการบอกเล่าหรืออธิบาย

2.แบบรายงานตนเอง (Self-Report) เป็นวิธีการเก็บข้อมูลที่ดีและตรง เมื่อต้องการศึกษาว่ามีความรู้สึก มีความคิดหรือความเชื่ออย่างไร วิธีการที่จะได้ข้อมูลตรง ๆ คือ การถามผู้ถูกวิจัย ทั้งนี้การศึกษาพฤติกรรมบางอย่างไม่สามารถใช้วิธีสังเกตได้และการสังเกตต้องทำในขณะที่บุคคลแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ จึงไม่สะดวกในการเก็บข้อมูล การสอบถามผู้ให้ข้อมูลโดยตรงจึงเป็นวิธีที่ดีที่สุด เพราะสามารถสอบถามเหตุการณ์ย้อนหลังหรือแผนที่จะทำในอนาคตได้ มักจะเก็บในรูปแบบการสัมภาษณ์และการตอบแบบสอบถาม

3.การวัดทางชีวภาพ (Biophysiologic measures) การวิจัยทางการพยาบาลมีแนวโน้มที่จะเป็นการศึกษาทางคลินิกโดยมีผู้ป่วยเป็นศูนย์กลางมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการวัดโดยใช้เครื่องมือที่ใช้เทคนิคเฉพาะ เช่น วัดอากาศที่หายใจเข้าปอด วัดค่าความดันโลหิต เป็นต้น

ในการศึกษาครั้งนี้เลือกใช้แบบรายงานตนเอง เนื่องจากวิธีนี้ ทำให้เก็บข้อมูลในด้านความคิดเห็นหรือความเชื่อของกลุ่มตัวอย่างได้ตรงที่สุด ในการศึกษาครั้งนี้ได้ให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการของมารดาที่มีต่อบุตรวัย 0 -2 เดือน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมที่มารดาปฏิบัติต่อทารกให้ตรงมากที่สุด

4.ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการ

ในการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการของทารกในมารดานั้น มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหรือมีผลกระทบต่อการแสดงพฤติกรรม การส่งเสริมการเจริญเติบโตและพัฒนาการให้เหมาะสมตามวัยนั้น บิดามารดาและผู้เลี้ยงดูต้องตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมนี้มาก ๆ มุสเซนและคอนเกอร์ (Mussen & Conger 1956) กล่าวว่าเด็กต้องได้รับความรักความอบอุ่นจากบิดามารดาและสิ่งแวดล้อมจะช่วยสร้างเสริมพัฒนาการให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งสภาพแวดล้อมในครอบครัวจะมีอิทธิพลต่อเด็ก โดยเฉพาะแบบแผนของครอบครัว และการอบรมเลี้ยงดูพฤติกรรมบิดามารดาที่ปฏิบัติต่อเด็กจะมีผลต่อพัฒนาการเด็กโดยตรง และErickson (1963) เน้นถึงการปฏิบัติของบิดามารดามีผลต่อการพัฒนาด้านบุคลิกของบุตร ดังนั้นควรสนับสนุนให้บุตรได้ช่วยเหลือตนเองตามความสามารถของตน เพื่อให้เด็กรู้จักรับผิดชอบและรู้จักการพึ่งตนเอง ทวีรัสมิ์ ธนาคม (2518) เด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมจากบิดามารดาที่เลี้ยงดูตนมากที่สุดเพราะคนที่ใกล้ชิดกับเด็กเป็นผู้ที่ให้ความรักความอบอุ่นและบำบัดความต้องการทางสรีระ เป็นผู้ที่ทำให้เด็กเกิดความสุขสบายและพอใจ และ อำพร ดำรงทรัพย์วณิช (2535) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการเด็กนั้นจะประสบความสำเร็จไม่ได้ถ้าปราศจากการเอาใจใส่ในการฝึกหัดของบิดามารดา สมาชิกในครอบครัวและผู้ดูแลเด็ก แสดงว่าพฤติกรรมของบิดามารดามีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการของบุตร

Gesell & Amatruda (1974) กล่าวว่าการส่งเสริมพัฒนาการต้องไม่กระทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการ พ่อแม่ไม่ควรดุด่าว่ากล่าวหรือตำหนิเมื่อเด็กเริ่มทำพฤติกรรมต่างๆ จะทำไม่สำเร็จก็ตาม ไม่ควรใช้อารมณ์กับเด็ก และควรพิจารณาถึงความพร้อมในด้านร่างกายด้วย ควรปล่อยให้เด็กเล่น และพัฒนาไปตามการเจริญเติบโตของร่างกายที่พร้อมสมบูรณ์ ไม่สอนให้เด็กทำพฤติกรรมต่าง ๆ ก่อนถึงเวลาเหมาะสม และPillitteri (1981) ยังได้กล่าวอีกว่า การส่งเสริมให้เด็กมีความพร้อมนั้นผู้เลี้ยงดูควรมีความรู้เกี่ยวกับความต้องการทางร่างกายและจิตใจของเด็กสนับสนุนการทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือตนเอง และทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นปลอดภัยการป้องกันอุบัติเหตุและการคุกคามจากสิ่งแวดล้อมที่ทำที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วย และมีผลกระทบต่อการพัฒนา การประเมินสุขภาพเด็กโดยทั่วไปเป็นระยะ ๆ วิธีการเลี้ยง

เด็กอย่างถูกต้องตามการเจริญเติบโตและพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย การดูแลเด็กควรมีเป้าหมายอยู่บนพื้นฐานของการมีสุขภาพที่ดี ซึ่งต้องรักษาให้ภาวะสุขภาพดีเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

ศิริกุล อิสรานุรักษ์ (2533) กล่าวถึงพฤติกรรมของมารดา และผู้เลี้ยงดูพร้อมทั้งสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการส่งเสริมพัฒนาการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กโดยที่มารดาเป็นตัวอย่างที่ดีให้เด็กเลียนแบบ เนื่องจากเด็กมีความต้องการสร้างบุคลิกภาพเฉพาะตัว เด็กจึงเลียนแบบบุคคลที่ตนชอบมาเป็นแบบอย่างและปรับปรุงเป็นบุคลิกของตนเอง และมารดายอมรับในพฤติกรรมและสิทธิของความเป็นเด็ก ซึ่งควรให้อิสระในการเลือกทำสิ่งที่ตนต้องการ แต่ต้องไม่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์การอยู่รวมกันหรือเป็นอันตรายต่อผู้อื่น

โสภาพรรณ รัตนัย (2532) กล่าวว่า มารดามีความสำคัญต่อลูกในระยะขวบปีแรกแห่งชีวิต ปฏิกิริยาตอบโต้จากลูกจะเพิ่มพูนขึ้นมามากน้อยแค่ไหน ย่อมขึ้นอยู่กับการได้รับการกระตุ้นส่งเสริมจากมารดา

เพ็ญนิไล ฤทธาคนานนท์ (2536) กล่าวว่า การที่จะให้มารดาส่งเสริมพัฒนาการ บุตรวัยทารกได้ถูกต้องเหมาะสมกับวัยนั้น จำเป็นต้องแก้ไขปัญหาที่สำคัญคือการส่งเสริมให้มารดามีพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการ ดังนั้นการสอนหรือการให้ความรู้แก่บิดามารดาจึงเป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากการที่บุคคลมีความรู้จะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความรู้และพฤติกรรม

สุชา จันทน์เอม (2536) กล่าวว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่ดีที่สุดและเป็นสถาบันอันดับแรก ที่สร้างทารกให้เป็นบุคคลที่สามารถดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุขได้มากน้อยเพียงใด เนื่องจากเป็นสิ่งแวดล้อมที่ทารกได้รู้จักใกล้ชิดมากที่สุดและนานที่สุด

จากข้างต้นจะเห็นว่า มารดามีอิทธิพลอย่างมากต่อพัฒนาการของทารก หากมารดามีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพัฒนาการทารกจะช่วยให้สามารถอบรมเลี้ยงดูทารกได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ทำให้ทารกมีพัฒนาการตามวัยและเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพต่อไปในอนาคต ตามแนวคิดของ Pender (2002) กล่าวถึงการส่งเสริมสุขภาพของบุคคล ซึ่งในการส่งเสริมพัฒนาการบุตรถือเป็นการส่งเสริมสุขภาพเช่นเดียวกันแต่เพียงเป็นการส่งเสริมที่มารดาทำให้ต่อบุตร อันถือว่าการส่งเสริมพัฒนาการเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมสุขภาพ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผลต่อพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการทารก ได้แก่

4.1 การรับรู้ประโยชน์

การวางแผนของบุคคลที่จะกระทำพฤติกรรมใดๆ ขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่เคยได้รับ หรือขึ้นกับผลของการปฏิบัติพฤติกรรมนั้นๆ ประโยชน์ที่เคยได้รับจากการกระทำ จะแสดงออกทางจิตใจโดยคำนึงถึงผลทางบวก หรือการเสริมแรงของการกระทำพฤติกรรมนั้น จากทฤษฎีความเชื่อค่านิยม การคาดการณ์ถึงประโยชน์เป็นสิ่งสำคัญของการจูงใจ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของลักษณะและประสบการณ์ที่ผ่านมาโดยตรง หรือเรียนรู้จากการสังเกตสิ่งต่างๆ ที่ผ่านเข้ามา ความเชื่อในประโยชน์หรือความเชื่อที่ว่าผลจากการกระทำที่เกิดขึ้นนั้นจะเป็นไปในทางบวกเป็นสิ่งสำคัญแม้ว่าจะไม่เพียงพอที่จะใช้เป็นเงื่อนไขในการนำไปสู่พฤติกรรมสุขภาพที่เฉพาะเจาะจงก็ตาม ประโยชน์ที่เกิดขึ้นภายใน เช่น การเพิ่มความตื่นตัวและการลดความรู้สึกเหนื่อยล้า ประโยชน์ภายนอก เช่นรางวัล ทรัพย์สิน เงินทอง หรือการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Pender, 2002)

การปฏิบัติพฤติกรรมในช่วงแรกนั้นจะเป็นประโยชน์นำไปสู่แรงจูงใจสำคัญในการเข้าสู่พฤติกรรมสุขภาพ ซึ่งต่อมาประโยชน์ต่อมาจะเป็นแรงจูงใจให้มีพฤติกรรมสุขภาพอย่างต่อเนื่อง การรับรู้ประโยชน์จะเป็นแรงจูงใจต่อพฤติกรรมทั้งโดยตรง และโดยอ้อม หากกล่าวถึงประโยชน์ในการส่งเสริมพัฒนาการทารกแล้ว จะพบว่า การส่งเสริมพัฒนาการนอกจากจะทำให้บุตรมีพัฒนาการสมวัยทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม ยังส่งผลต่อมารดาคือทำให้มารดามีความภาคภูมิใจที่ลูกเจริญเติบโตเหมือนทารกคนอื่นๆ ก่อให้เกิดความรัก ความผูกพัน (Lipkin, 1978) ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยเชิงสำรวจของ นฤมล เฉ่งไล่ (2547) ศึกษามารดาที่บุตร 0-6 เดือน จำนวน 150 ราย พบว่ามารดาได้รับประโยชน์จากการส่งเสริมพัฒนาการบุตรทางด้านจิตใจ คือ ดีใจที่มีบุตรมีพัฒนาการตามวัย เกิดความรักความผูกพันในระหว่างกระทำกิจกรรม และรู้สึกหายเหนื่อยเมื่อบุตรมีการตอบสนอง คิดเป็นร้อยละ 40.15, 22.84 และ 15.56 ตามลำดับ

นอกจากนี้จะเห็นว่า ความรู้สึกผูกพันระหว่างมารดากับบุตรเริ่มมีตั้งแต่ในครรภ์ และเริ่มชัดเจนในช่วงหลังคลอด ความรู้สึกผูกพันดังกล่าวเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวมารดา เป็นระบบพฤติกรรมที่ถูกถ่ายทอดมาทางพันธุกรรม จะแสดงออกเมื่อถูกกระตุ้นโดยพฤติกรรมของบุตร เช่น การดูด การเคลื่อนไหว การจ้องหน้า สบตา เป็นต้น (Berk,1996) และจากการที่บุตรมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความผูกพัน เช่น การร้องไห้ และเรียกหามารดา เมื่อมารดาไม่อยู่ใกล้ เป็นหัวใจสำคัญที่ก่อให้เกิดสัมพันธภาพระหว่างมารดากับบุตร (Piliteri,1999) การที่มารดาตอบสนองต่อบุตรที่หิวโดยการให้นม ทำให้บุตรเกิดความพอใจ ซึ่งจะนำไปเชื่อมโยงกับการผ่อนคลายความตึงเครียด รวมทั้งเป็นการส่งเสริมพัฒนาการบุตรไปด้วยพร้อมกับการให้นม เช่น การพูดกับบุตรด้วยคำพูดที่อ่อนโยน การสัมผัสที่นุ่มนวลของมารดา และรอยยิ้มขณะให้นมบุตร (Landry, S 1998)

การที่มารดาปฏิบัติต่อบุตรทั้งในด้านการดูแลให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการส่งเสริมพัฒนาการสมวัย จะส่งผลให้บุตรมีการตอบสนองไปในทางที่ดี คือ มีความสุข สุขภาพดี เลี้ยงง่าย ไม่ร้องกวน อารมณ์ดี พัฒนาการสมวัย ส่งผลต่อมารดาโดยอ้อม คือมารดาดีใจ ภาคภูมิใจ ไม่มีการแสดงออกถึงความเหนื่อยล้าในการเลี้ยงดูบุตร มีความสุขที่จะดูแลบุตรด้วยตนเอง (Young, 1988) และจากงานวิจัยเชิงสำรวจข้างต้น พบว่า ประโยชน์ต่อบุตรเมื่อได้รับการส่งเสริมพัฒนาการจากมารดา คือ บุตรมีพัฒนาการสมวัย บุตรมีอารมณ์แจ่มใส คิดเป็นร้อยละ 54.44 และ32.12 ตามลำดับ สิ่งเหล่านี้เป็นผลที่ได้จากการมีพฤติกรรมในระยะแรก ประโยชน์ที่เกิดขึ้นอาจจะเป็นแรงจูงใจให้มีพฤติกรรมสุขภาพอย่างต่อเนื่องมากกว่า

ความสำคัญของการคาดหวังประโยชน์และความสัมพันธ์ของประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมสุขภาพ การรับรู้ประโยชน์ของมารดามีผลต่อการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการ แต่ประโยชน์ที่เกิดขึ้นมิได้เกิดประโยชน์โดยตรงต่อตัวมารดาเอง เพราะการที่มารดาปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการจะเกิดประโยชน์ต่อบุตร คือ บุตรจะมีพัฒนาการทางด้านร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ มีกล้ามเนื้อที่แข็งแรง มีการพูดตามวัยเป็นการกระตุ้นสมองให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเมื่อทารกมีพัฒนาการสมวัย มารดาจะได้รับความสุขใจ มีความภาคภูมิใจ เกิดความรักความผูกพันระหว่างมารดากับบุตร

ดังนั้น การที่มารดารับรู้ประโยชน์ของการส่งเสริมพัฒนาการบุตร มารดาจะปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการบุตร การที่มารดาเชื่อในประโยชน์ของการส่งเสริมสุขภาพของบุตรจะส่งผลต่อภาวะสุขภาพของบุตร ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า การรับรู้ประโยชน์ของการส่งเสริมสุขภาพ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ (สมทรง เฝ้าฝาย, 2541; McAuley, 1997)

4.2 การรับรู้อุปสรรค

การรับรู้อุปสรรคเป็นการรับรู้ถึงสิ่งที่ขัดขวางต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงหรือสิ่งที่คาดคะเน ได้แก่ การรับรู้เกี่ยวกับความไม่เป็นประโยชน์ ความไม่สะดวกสบาย ค่าใช้จ่าย ความยากลำบาก หรือระยะเวลาที่ใช้ในการกระทำนั้นๆ อุปสรรคเปรียบเสมือนสิ่งขัดขวางไม่ให้บุคคลปฏิบัติพฤติกรรม หรือจูงใจให้บุคคลหลีกเลี่ยงที่จะปฏิบัติพฤติกรรม เมื่อขาดความพร้อมในการกระทำและอุปสรรคมีมาก การกระทำนั้นก็จะไม่เกิดขึ้น แต่เมื่อมีความพร้อมในการกระทำสูงและอุปสรรคมีน้อย ความเป็นไปได้ที่จะกระทำก็มีมากขึ้น การรับรู้อุปสรรคมีผลกระทบต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพโดยตรง โดยเป็นตัวขัดขวางการกระทำ และมีผลในทางอ้อมต่อการลดความตั้งใจในการวางแผนที่จะกระทำพฤติกรรม (Pender, 2002)

การกระทำเพื่อส่งเสริมพัฒนาการบุตร ควรกระทำในช่วงเวลาที่เหมาะสมและควรเป็นขั้นตอน (Ashwill and Dorke, 1997) ไม่ควรกระทำการส่งเสริมพัฒนาการเมื่อเด็กไม่พร้อมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เช่นขณะที่เด็กร้องหิว เมื่อยล้า ง่วงนอน เป็นต้น และต้องคำนึงถึงความพร้อมและความต้องการทางด้านร่างกายด้วยเช่นกัน เช่น การกระทำในสิ่งที่เด็กชอบและสนุกสนาน กระทำต่อเด็กด้วยความรักทะนุถนอม เกิดการสัมผัสที่อบอุ่นควรปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนกว่าทารกจะเรียนรู้ จึงเปลี่ยนสิ่งเร้าใหม่ ไม่ควรให้สิ่งเร้าหลาย ๆ อย่างในเวลาเดียวกัน ความมีข้อจำกัดหลายอย่างดังกล่าวข้างต้น ทำให้มารดามองว่าเป็นความยากลำบาก และต้องใช้เวลามากในการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการบุตรได้ ทำให้มารดาไม่อยากที่จะส่งเสริมพัฒนาการบุตร (รัชนี ลาชโรจน์. 2536) มารดาแต่ละคนจะมีวิธีการส่งเสริมพัฒนาการบุตรที่แตกต่างกัน พบว่าอุปสรรคที่ขัดขวางต่อการส่งเสริมพัฒนาการบุตรคือ การที่มารดารับรู้ว่าการส่งเสริมพัฒนาการบุตรเป็นเรื่องไม่มีประโยชน์หรือไร้สาระ มีความยากลำบากในการกระทำต่อบุตรเมื่อทำแล้วบุตรร้อง ไม่ถนัดที่จะกระทำ มีภาระงานประจำมาก เกิดความเหนื่อยล้าทำให้เกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากที่จะกระทำการส่งเสริมพัฒนาการ (Gallahuc,1996)

ในมารดาวัยรุ่น พบว่า ประสบการณ์ในการดูแลบุตร และความรู้ในการส่งเสริมพัฒนาการน้อย ก่อให้เกิดการเห็นความสำคัญของการส่งเสริมพัฒนาการบุตรน้อยเช่นกัน โดยมองว่า การพูดคุย การจ้องหน้า การสบตากับบุตร เป็นสิ่งที่ตนเป็นฝ่ายกระทำฝ่ายเดียวบุตรยังเล็กไม่ได้มีการสนองตอบ ทำให้ตนไม่รู้สึกอยากที่จะกระทำกับบุตร และการที่ตนมีบุตรก่อนวัยอันควร เป็นเรื่องที่น่าอาย ทำให้ไม่อยากอุ้มลูกไปเจอบุคคลภายนอก (วราภรณ์ รัตวิจัย,2533) การส่งเสริมพัฒนาการบุตรนับว่าเป็นภาระที่หนักสำหรับมารดา โดยเฉพาะในมารดาที่มีบุตรคนแรก เนื่องไม่มีประสบการณ์ ขาดความรู้ความเข้าใจ ไม่มีความพร้อมทางด้านร่างกายและจิตใจ ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายที่จะแสดงพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการบุตร (Gochman,1988) ซึ่งบางครั้งมารดาไม่สามารถที่จะแยกแยะพฤติกรรมที่แสดงถึงความต้องการต่าง ๆ ของบุตรได้ถูกต้อง (Green,1986)

ดังนั้นจึงมักพบว่า หากมารดามีความรู้สึกที่ไม่ไวต่อความต้องการของบุตร ไม่มีความอดทนต่อความต้องการของบุตร จะทำให้ไม่สามารถแยกแยะพฤติกรรมที่แสดงถึงความต้องการของบุตรได้ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มารดาตอบสนองและส่งเสริมพัฒนาการบุตรไม่เหมาะสม ไม่มีความสม่ำเสมอ หรือตอบสนองน้อยกว่าความต้องการของบุตร ส่งผลให้บุตรแสดงพฤติกรรมที่ไม่เป็นรางวัลให้มารดาได้ชื่นชม ในการกระทำหน้าที่ของตนเอง เช่น การดิ้น การร้องไม่ยอมนอนแทนที่จะเป็นการหลับ การยิ้มด้วยความพอใจและมีความสุข (สุชา จันทน์เอม, 2527)

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์มารดาที่มีบุตรอายุ 0-2 เดือน จำนวน 10 คน ณ โรงพยาบาลตรัง พบว่าสิ่งที่มารดาคิดว่าเป็นอุปสรรคต่อพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการบุตร คือ ไม่มีเวลาในการส่งเสริมพัฒนาการ จำนวน 5 คน สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการซื้อของเล่นจำนวน 3 คน และเห็นว่าไม่มีประโยชน์เพราะคิดว่าทารกสามารถมีพัฒนาการสมวัยตามธรรมชาติได้เอง จำนวน 2 คน อุปสรรคของการส่งเสริมพัฒนาการบุตรนั้น มีปัจจัยได้ทั้งจากตัวมารดาหรือสิ่งแวดล้อมต่างๆ จากตัวมารดานั้นอาจมาจากทัศนคติของมารดาเองที่มองว่าการกระตุ้นพัฒนาการเป็นเรื่องไร้สาระ ไม่มีความจำเป็นต้องกระทำ เป็นสิ่งที่น่าเบื่อ หรือ ไม่มีเวลา มีค่าใช้จ่ายมากในการซื้ออุปกรณ์มากระตุ้นการส่งเสริมพัฒนาการ หรือจากสิ่งแวดล้อมอื่นๆ เช่น จากเศรษฐกิจที่มารดาต้องทำงานนอกบ้าน ไม่มีเวลาเลี้ยงลูก รายได้น้อย จึงไม่สนใจที่จะส่งเสริมพัฒนาการบุตร (Erikson, 1963) ซึ่งสอดคล้องกับที่ Pender (2002) ได้กล่าวเกี่ยวกับสิ่งที่จะเป็นอุปสรรคให้บุคคลไม่ปฏิบัติพฤติกรรรม ว่า หากบุคคลรับรู้ว่ามีอุปสรรคของการส่งเสริมสุขภาพมาก ก็จะไม่ปฏิบัติพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพ (Pender, 1987; Pender, 1996) เช่นเดียวกันหากมารดามีการรับรู้อุปสรรคของการส่งเสริมพัฒนาการบุตรมากก็จะไม่ปฏิบัติในการส่งเสริมพัฒนาการบุตร

4.3 การรับรู้ความสามารถของตนเอง

การรับรู้ความสามารถของตนเองเป็นการตัดสินความสามารถของบุคคลว่าจะสามารถปฏิบัติพฤติกรรมได้ในระดับใด และบุคคลนั้นสามารถที่จะทำอะไรได้บ้างโดยมีทักษะหรือไม่มีทักษะก็ได้ การตัดสินความสามารถของบุคคลแสดงให้เห็นโดยการตัดสินเกี่ยวกับความสามารถของบุคคลในการกระทำพฤติกรรมที่ดีและถูกต้องเหมาะสม ความรู้สึกเกี่ยวกับความสามารถและทักษะในการกระทำของบุคคลเป็นสิ่งเสริมให้บุคคลบรรลุถึงพฤติกรรมเป้าหมายได้มากกว่าบุคคลที่มีความรู้สึกว่าตนเองไม่มีความสามารถและไม่มีทักษะ การรับรู้ความสามารถของตนเองมีพื้นฐานที่พัฒนามาจากปัจจัย 4 ประการ คือ (1) การกระทำที่ได้ผลสำเร็จจากการที่ได้ปฏิบัติพฤติกรรมนั้น และการประเมินการกระทำตามมาตรฐานของตนเอง หรือจากการประเมินที่ได้รับจากบุคคลอื่น (2) ประสบการณ์จากการได้เห็นการกระทำของผู้อื่น โดยการสังเกตและนำมาประเมินเปรียบเทียบกับตนเอง (3) การชักจูงด้วยคำพูดของผู้อื่น ทำให้บุคคลดึงเอาความสามารถที่มีอยู่ในตนเองออกมาเพื่อใช้ในการทำกิจกรรมนั้นๆ และ (4) สภาพร่างกาย เช่น ความวิตกกังวล ความกลัว ความสงบ ความเงียบ สิ่งเหล่านี้บุคคลนำมาใช้ตัดสินความสามารถของตนเอง (Pender, 2002) การที่มารดาจะรับรู้ความสามารถของตนเองในการส่งเสริมพัฒนาการบุตรได้นั้น โดยสามารถรับรู้ว่าตนสามารถที่จะสื่อสารกับบุตรได้ทั้งคำพูดท่าทาง การสัมผัส การกอดรัด การประคับประคอง การอุ้มชู ตลอดจนการหยอกล้อ ซึ่งเป็นการสื่อถึงความรักที่มารดามีต่อบุตร ใน

ทารกวัย 0 – 2 เดือน ใช้การร้องไห้เป็นการสื่อความหมายถึงความหิว ความไม่สุขสบายต่าง ๆ (สฤษฎ์ จันทร์หอม, 2537) มารดาต้องรับรู้ได้ถึงการสื่อความหมายของบุตรดังกล่าวข้างต้น

มารดาจะแสดงพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการบุตรหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับว่าตนเองรับรู้ว่าตนมีความสามารถมากพอที่จะกระทำพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการ และเมื่อมารดากระทำพฤติกรรมดังกล่าวแล้ว ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและบุตร และเมื่อมารดารับรู้ว่าตนเองมีความสามารถในการส่งเสริมพัฒนาการบุตรเพียงพอ มารดาจะกระทำพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการนั้นอีก แต่ถ้ามารดารับรู้ว่าตนเองไม่มีความสามารถในการส่งเสริมพัฒนาการบุตรเพียงพอ มารดาก็จะไม่กระทำพฤติกรรมนั้นได้อีก สอดคล้องกับการศึกษาของสมทรง เค้าฝาย (2541) ศึกษาผลการเตรียมมารดาต่อการรับรู้ความสามารถของตนเองในการดูแลทารกคลอดก่อนกำหนดและพฤติกรรมการดูแลทารก โดยทำการศึกษาในมารดาที่คลอดก่อนกำหนด จำนวน 20 ราย โดยแบ่งเป็นกลุ่มควบคุม 10 ราย กลุ่มทดลอง 10 ราย ผลการวิจัยพบว่ามารดาที่ได้รับการเตรียมมีการรับรู้ความสามารถของตนเองในการดูแลทารกคลอดก่อนกำหนดสูงกว่ามารดาที่ไม่ได้รับการเตรียมและมีพฤติกรรมการดูแลทารกถูกต้องมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการเตรียม ($P < .01$) จึงทำให้เห็นว่าหากมารดาได้รับการส่งเสริมให้รับรู้ว่าตนมีความสามารถได้ มารดาก็จะสามารถปฏิบัติพฤติกรรมนั้น ๆ ได้

นอกจากนี้มารดาจะต้องมีหน้าที่ที่สำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการบุตร เช่น การยิ้ม การพยักหน้า การสบหรือการจ้องตาคุยกับบุตร การแสดงอาการชมเชยเมื่อบุตรทำกิจกรรมได้สำเร็จ จะเป็นสื่อที่จะช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางภาษา โดยการที่มารดาฝึกการฟังให้กับบุตรด้วยการเรียกชื่อทุกครั้ง ร้องเพลงให้ฟัง เห่กล่อม หรือพูดคุยกับบุตรบ่อยๆ มารดาต้องรับรู้ความสามารถของตนในการที่จะสัมผัสบุตร เพราะการสัมผัสทางกายทำให้บุตรเกิดความรู้สึกอบอุ่น เป็นสุข เกิดความมั่นใจและไว้วางใจคนและสิ่งแวดล้อม (สุจิตรา วีรวรรณ. 2540) การอุ้ม การโอบกอด การหยอกล้อ มารดาต้องรับรู้ว่าตนเองกระทำต่อบุตรได้ เพราะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความรักของมารดาที่มีต่อบุตร บุตรสามารรับรู้ถึงความรักที่มารดามีให้ได้ การที่มารดาอุ้มทารกไว้ในวงแขนเป็นการปลอบโยนเมื่อบุตรร้องไห้ทำให้รู้สึกว่าตนได้รับความสุขสบาย อบอุ่น ปลอดภัย ไว้วางใจ และมีความมั่นคงทางอารมณ์ (Spiker, 1999)

นอกจากนี้ การที่มารดาจะปฏิบัติการส่งเสริมพัฒนาการได้นั้นมารดาต้องมีการเรียนรู้การส่งเสริมพัฒนาการบุตรจากบุคคล สื่อ และลองนำมาปฏิบัติ เมื่อมารดาสามารถปฏิบัติได้ก็จะเกิดความมั่นใจ เช่น เมื่อมารดาลองอุ้มบุตร ครั้งแรกมารดาอาจรู้สึกกลัว วิตกกังวล แต่เมื่ออุ้มบุตรได้สำเร็จ ก็จะเกิดความเชื่อมั่นและกล้าที่จะปฏิบัติกิจกรรมนั้นต่อ (Murray & Zentner, 1993) ฉะนั้นในการส่งเสริมพัฒนาการบุตรหากมารดาเชื่อมั่นว่าตนเองทำได้ มารดาก็จะปฏิบัติพฤติกรรมนั้น

4.4 ความรู้สึกทางบวก

ความรู้สึกทางบวกเป็นความคิดหรือความรู้สึกของบุคคลที่เกิดขึ้นก่อนปฏิบัติพฤติกรรม ขณะปฏิบัติพฤติกรรม และภายหลังปฏิบัติพฤติกรรม การตอบสนองของอารมณ์ความรู้สึกเหล่านี้อาจเป็นระดับน้อย ๆ ปานกลาง หรือรุนแรง และถูกตัดสินความคิดทำให้เกิดการเรียนรู้เก็บไว้ในความทรงจำ แล้วนำมาเป็นกระบวนการคิดต่อการกระทำพฤติกรรมในเวลาต่อมา การตอบสนองต่อความรู้สึกที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมที่ปฏิบัติประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ อารมณ์ที่เกี่ยวกับการกระทำในขณะนั้น อารมณ์ของตนเองในขณะนั้น และอารมณ์ที่เกี่ยวกับบริบทหรือสภาพแวดล้อมในขณะนั้น ผลของความรู้สึกที่เกิดขึ้นจะมีอิทธิพลต่อบุคคลในการเลือกปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก หรือคงพฤติกรรมนั้นไว้ให้ยาวนานขึ้น อารมณ์และความรู้สึกนี้มีผลต่อการปฏิบัติพฤติกรรมแบบปฏิกิริยาลูกโซ่ นั่นคือ ถ้ากิจกรรมนั้นให้ความรู้สึกทางบวก เช่น ความรู้สึกสนุกสนาน ความพึงพอใจ ความรู้สึกเพลิดเพลิน บุคคลก็จะปฏิบัติซ้ำ (Pender, 2002)ในการส่งเสริมพัฒนาการบุตรเช่นเดียวกัน การที่มารดามีความผูกพัน ห่วงใย พึงพอใจ สนุก กับการที่ตนเองได้เลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการบุตร ทำให้เกิดความรู้สึกทางบวก ผลที่ตามมาคือ บุตรมีพัฒนาการสมวัย เป็นที่ปลื้มปิติ ดีใจ ทำให้มารดาคงการกระทำเช่นนี้กับบุตรไปเรื่อย ๆ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2541) ซึ่งในด้านการส่งเสริมพัฒนาการบุตรกับความรู้สึกทางบวกที่สัมพันธ์กับกิจกรรมที่ปฏิบัติ มีผู้ศึกษาน้อย ผู้วิจัยจึงได้ไปสัมภาษณ์มารดาที่มีบุตรวัย 0 - 2 เดือน จำนวน 10 ราย ณ โรงพยาบาลตรัง เกี่ยวกับความรู้สึกทางบวกที่มีต่อพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการบุตร พบว่า มารดารู้สึกมีความสุข ภูมิใจ และสนุก จำนวน 6 คน 2 คน และ 2 คนตามลำดับ

งานวิจัยที่ศึกษาปัจจัยความรู้สึกที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมที่ปฏิบัติจึงมีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรม ดังเช่น การศึกษาของ McAuley & Courneya (1997) ที่พบว่า ความรู้สึกทางบวกที่มีในระหว่างการออกกำลังกายเป็นตัวทำนายความสามารถในการออกกำลังกายในภาย หลัง และศุภาร์นาฎ สุวรรณกิจ (2539) พบว่า ความรู้สึกที่สัมพันธ์กับกิจกรรมเป็นปัจจัยที่สามารถร่วมทำนายพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ฉะนั้นความรู้สึกทางบวกที่สัมพันธ์กับกิจกรรมที่ปฏิบัติจึงมีความสำคัญในการที่มารดาและทารกจะร่วม กันส่งเสริมพัฒนาการ ดังนั้นการที่มารดามีความรู้สึกที่ดีต่อการกระทำกิจกรรม มีอารมณ์ของการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการ มารดาเกิดความรัก ผูกพัน อยากทะนุถนอม ปลื้มติ ห่วงใย ดีใจ มีความสุข สนุก ชอบใจ พึงพอใจ ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้ล้วนส่งผลให้มารดาปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการบุตรทั้งสิ้น

จากการศึกษาในวิจัยครั้งนี้ศึกษาตัวแปร 4 ตัว คือ การรับรู้ประโยชน์ การรับรู้อุปสรรค การรับรู้ความสามารถของตนเอง และความรู้สึกทางบวก

5.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิริกุล อิศรานุรักษ์และคณะ (2533) ศึกษาผลการส่งเสริมพัฒนาการโดยครอบครัวในเด็กที่มีพัฒนาการช้าและพัฒนาการปกติ ในเด็กอายุ 6 เดือนถึง 2 ปี จำนวน 77 คน ซึ่งมีภาวะโภชนาการปกติ โดยทดสอบพัฒนาการ 3 ครั้ง กลุ่มทดลองจะได้รับคู่มือส่งเสริมลูกให้ฉลาดสมวัย พบว่าส่วนใหญ่มีพัฒนาการปกติ โดยด้านกล้ามเนื้อมัดใหญ่มีสัดส่วนคะแนนสูงกว่าทุกด้านและความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการกับลักษณะบางประการของครอบครัว พบว่ากลุ่มที่พ่อแม่เลี้ยงเองมีสัดส่วนที่มีระดับพัฒนาการช้าสูงกว่ากลุ่มที่ผู้อื่นเลี้ยงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ชูศรี ผลเพิ่มและคณะ (2534) ได้ศึกษาผลการใช้คู่มือส่งเสริมลูกให้ฉลาดสมวัยต่อความรู้ทัศนคติและการปฏิบัติในการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ในพ่อแม่หรือผู้ปกครองของเด็กอายุ 6 เดือนถึง 2 ปี จำนวน 78 คน ในอำเภอเมืองและอำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี อำเภอละ 1 ตำบล โดยกลุ่มทดลองได้รับคู่มือส่งเสริมให้ลูกฉลาดสมวัย จากนั้นอีก 8 เดือน จึงเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม พบว่ากลุ่มทดลองมีความก้าวหน้าของความรู้และทัศนคติสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญ แต่ทั้งสองกลุ่มไม่แตกต่างกันในเรื่องของความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

พรพิมล จันทนะโสถติ์ (2535) ได้ศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการทารกระหว่างกลุ่มที่มารดาได้รับคำแนะนำกับกลุ่มมารดาที่ไม่ได้รับคำแนะนำที่โรงพยาบาลแม่และเด็ก ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 7 จังหวัดราชบุรี โดยประเมินค่า Apgar Score ของทารกแรกเกิดไว้แทนการวัดพัฒนาการก่อนการทดลอง ผลการทดลองพบว่ามารดากลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความรู้ในการส่งเสริมพัฒนาการของทารกภายหลังการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม และทารกกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยพัฒนาการทุกด้านสูงกว่ากลุ่มควบคุม

ช่อทิพย์ บรมธนรัตน์ (2535) ได้ศึกษาผลของการเร้าพัฒนาการด้านภาษาของเด็กอายุ 9-18 เดือน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 30 คน โดยเด็กกลุ่มทดลองได้รับการเร้าด้วยการพูดของแม่ทุกวันเป็นเวลา 6 เดือน และได้รับคู่มือด้วย ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มทดลองมีพัฒนาการด้านภาษาก้าวหน้ากว่ากลุ่มควบคุม

จำรัส ปิ่นเงิน (2536) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของผู้เลี้ยงดูในการส่งเสริมพัฒนาการ กับระดับพัฒนาการตามวัยของเด็กวัยทารกและวัยเตาะแตะ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ดูแลเด็กวัยทารกและวัยเตาะแตะที่มารับบริการในสถานรับเลี้ยงเด็กกลางวันของรัฐบาลในเขตกรุงเทพมหานคร อย่างละ 120 คน ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมของผู้เลี้ยงดูในการส่งเสริม

พัฒนาการมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับพัฒนาการหมวดการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ การมองเห็น การใช้กล้ามเนื้อมัดเล็ก การช่วยเหลือตนเองและพัฒนาการโดยรวม และปัจจัยทางครอบครัว เช่นการศึกษาของผู้เลี้ยงดู ฐานะเศรษฐกิจ สื่อบันเทิงภายในบ้าน และภาวะโภชนาการของเด็กมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการ

มยุรี นิรัตธราดร (2539) ศึกษาการรับรู้ประโยชน์ การรับรู้อุปสรรคของการส่งเสริมสุขภาพของหญิงตั้งครรภ์วัยรุ่น กลุ่มตัวอย่างเป็นหญิงตั้งครรภ์วัยรุ่น กลุ่มตัวอย่างเป็นหญิงตั้งครรภ์วัยรุ่นอายุ 13-19 ปี จำนวน 240 ราย ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ประโยชน์ของการส่งเสริมสุขภาพค่อนข้างมาก การรับรู้อุปสรรคของการส่งเสริมสุขภาพค่อนข้างน้อย และมีพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพที่ถูกต้อง เมื่อพิจารณาพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพรายด้าน พบว่าด้านความรับผิดชอบต่อสุขภาพในเรื่องการดูแลสุขภาพปากและฟัน โดยมีร้อยละ 59.2 ที่ไม่เคยปรึกษาทันตแพทย์ ด้านการออกกำลังกายและกิจกรรมเพื่อการพักผ่อน และด้านการจัดการกับความเครียดอยู่ในระดับต่ำ โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างร้อยละ 31.3 ไม่เคยออกกำลังกายและร้อยละ 68.3 ไม่เคยใช้วิธีการผ่อนคลายหรือนั่งสมาธิ ด้านการปฏิบัติด้านโภชนาการยังพบว่ามีกลุ่มตัวอย่างที่ไม่รับประทานวิตามินบำรุงและหญิงตั้งครรภ์มีสัมพันธ์ภาพกับบุคคลอื่นอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่า การรับรู้ประโยชน์และการรับรู้อุปสรรคของการส่งเสริมสุขภาพ สามารถร่วมทำนายพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของหญิงตั้งครรภ์วัยรุ่นได้ร้อยละ 34.4 ($P < .001$)

ณัฐกฤช ฉายเสมแสง (2542) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของข้าราชการทหารประจำการ จังหวัดลพบุรี กลุ่มตัวอย่างเป็นข้าราชการทหารประจำการในพื้นที่จังหวัดลพบุรี ระดับสัญญาบัตร 215 ราย ระดับประทวน 365 ราย จากการศึกษาพบว่ารายได้ ระดับการศึกษา การรับรู้ความสามารถแห่งตน การรับรู้ประโยชน์ของการส่งเสริมสุขภาพ การรับรู้อุปสรรคของการส่งเสริม สุขภาพ การสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพกับข้าราชการทหารประจำการ และเมื่อวิเคราะห์ทางสถิติพบว่า รายได้ การรับรู้ความสามารถของตนเอง การรับรู้ประโยชน์ของการส่งเสริมสุขภาพ และการรับรู้อุปสรรคของการส่งเสริมสุขภาพ การสนับสนุนทางสังคม มีความสามารถในการร่วมทำนายพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพได้ประมาณร้อยละ 52.9 และการรับรู้ความสามารถของตนเองในการส่งเสริมสุขภาพสามารถทำนายพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพได้ดีที่สุด

วิลาวัลย์ ถนอมรูป (2543) ศึกษาการรับรู้ประโยชน์ การรับรู้อุปสรรคของการปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพของหญิงตั้งครรภ์วัยรุ่น กลุ่มตัวอย่างเป็นหญิงตั้งครรภ์จำนวน 250 ราย ผลการศึกษาพบว่า หญิงตั้งครรภ์มีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพอยู่ในระดับค่อนข้างดี เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพด้านความรับผิดชอบต่อสุขภาพ ด้านการ

จัดการกับความเครียด และด้านการออกกำลังกายอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ โดยพบว่าร้อยละ 13.6 ไม่เคยออกกำลังกายเลย นอกจากนี้ยังพบว่าการรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพอยู่ในระดับค่อนข้างมาก การรับรู้อุปสรรคของการปฏิบัติ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย และยังพบว่า อายุ การรับรู้ประโยชน์และการรับรู้อุปสรรคของการปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ สามารถร่วมทำนายพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของหญิงตั้งครรภ์วัยรุ่นได้ร้อยละ 22 ($p < .001$)

ณัฏฐญา พัฒนะวาณิชนันท์ (2543) ศึกษาการรับรู้ความสามารถของตนเอง และพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของสตรีตั้งครรภ์ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม กลุ่มตัวอย่างเป็นสตรีตั้งครรภ์ที่ทำงานในโรงงาน อุตสาหกรรมบางปะอิน จำนวน 200 ราย จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพ และการรับรู้สมรรถนะของตนเองโดยรวมและรายด้านอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองและลำดับที่ของการตั้งครรภ์สามารถร่วมทำนายพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพของสตรีตั้งครรภ์ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ได้ร้อยละ 29.6 ($P < .001$)

ธนพร วงษ์จันทร (2544) ศึกษาความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง การรับรู้ประโยชน์ของการส่งเสริมสุขภาพ และพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของหญิงตั้งครรภ์ที่เป็นเบาหวาน กลุ่มตัวอย่างเป็นหญิงตั้งครรภ์ที่ได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นโรคเบาหวานที่มาฝากครรภ์ที่โรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาลราชวิถี โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า จำนวน 120 ราย จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ประโยชน์ของการส่งเสริมสุขภาพอยู่ในระดับดีและพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพอยู่ในระดับค่อนข้างดี และการรับรู้ประโยชน์ของการส่งเสริมสุขภาพสามารถร่วมทำนายพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของหญิงตั้งครรภ์ที่เป็นโรคเบาหวานได้ร้อยละ 32.29 ($P < 0.01$)

อารักขา ใจธรรม (2545) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมส่งเสริมของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงที่มารับการตรวจรักษาที่คลินิกโรคความดันโลหิตสูง แผนกผู้ป่วยนอกโรงพยาบาลจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 165 ราย ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ รายได้ ระดับการศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่า การรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง ส่วนการรับรู้อุปสรรคของการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ มีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้ป่วยโรคดันโลหิตสูง และปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้ป่วยโรคดันโลหิตสูง ได้แก่ การรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติ

พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ ระดับการศึกษา การรับรู้อุปสรรคของการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ และรายได้ สามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพได้ร้อยละ 37.70

สุภา อินทร (2546) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรกับพฤติกรรมการออกกำลังกายของผู้ใหญ่วัยกลางคน กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ใหญ่วัยกลางคน ที่มีอายุระหว่าง 40-59 ปี ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ทั้งเพศชายและเพศหญิง จากการศึกษาพบว่า อิทธิพลของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการออกกำลังกายของผู้ใหญ่วัยกลางคน นอกจากนี้ยังพบว่าพฤติกรรมการออกกำลังกายในอดีต และการรับรู้อุปสรรคต่อการออกกำลังกาย สามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมการออกกำลังกายของผู้ใหญ่วัยกลางคนได้ร้อยละ 46.1

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าในการปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การรับรู้ประโยชน์ การรับรู้อุปสรรค การรับรู้ความสามารถของตนเอง และความรู้สึกที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรม ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กันดังที่ Pender (2002) ได้กล่าวไว้ข้างต้น แต่ยังไม่พบว่ามีผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยการส่งเสริมพัฒนาการทารกของมารดา ที่ชัดเจน การศึกษาปัจจัยการรับรู้ประโยชน์ การรับรู้อุปสรรค การรับรู้ความสามารถของตนเองและความรู้สึกทางบวกต่อพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาทารกของมารดา จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาแนวทางการพยาบาลเพื่อส่งเสริมให้มารดาแสดงพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการทารก อันจะส่งผลให้ทารกเติบโตเป็นเด็กที่มีสุขภาพดีและมีพัฒนาการที่สมวัยต่อไป

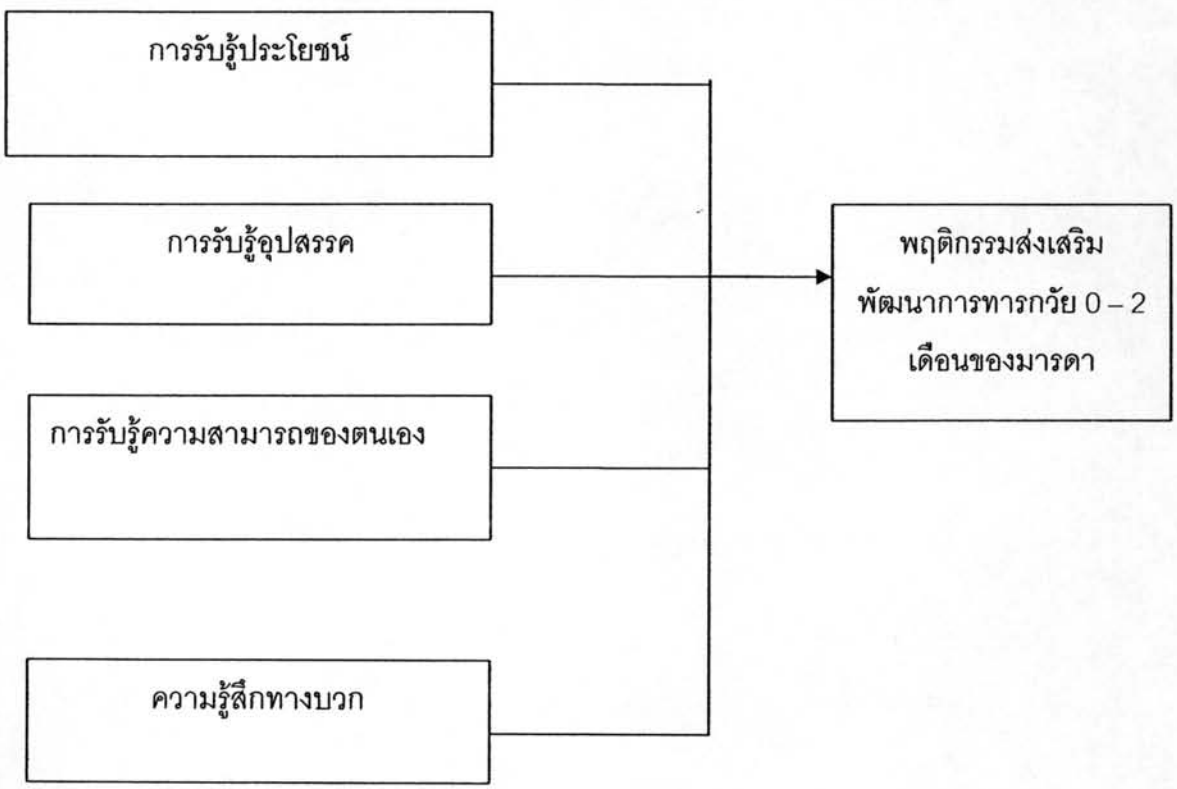

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิด